

ГІБРИДНА РЕАЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ФІЛОСОФІЇ

Максим'як Т. Г.

ВСТУП

Сучасна епоха, ознаменована стрімким розвитком цифрових технологій, радикально трансформує традиційні уявлення про реальність, знання та комунікацію. Гібридний простір, де фізичний світ переплітається з віртуальним, стає новим викликом для філософії, яка змушена переосмислювати свої категорії в умовах інформаційного перевантаження, алгоритмізації мислення та комерціалізації наукового дискурсу. Ця стаття спрямована на дослідження того, як цифрові технології впливають на формування істини, змінюють соціокультурні практики та ставлять під загрозу гуманістичні ідеали.

Ключовим аспектом аналізу є концепція інтерсуб'єктивної реальності, запропонована Ювалом Ной Харарі. Вона розкриває механізми, за якими колективні міфи – від грошей до державних кордонів – формують соціальні інститути, не маючи фізичного втілення. Ця реальність, створена спільною вірою, набуває нових форм у цифровому середовищі: віртуальні наукові журнали, культурні феномени на кшталт Disneyland чи франшизи «Зоряні війни», а також соціальні мережі як платформи для глобального обміну ідеями. Проте саме тут виникає парадокс: те, що існує лише в головах мільярдів людей, стає силою, яка здатна змінювати об'єктивний світ.

Цифровізація наукового знання, з одного боку, робить його доступнішим, зменшуючи бар'єри для публікацій та співпраці. З іншого – знецінює його через кількісну гонитву, де важливішим стає не внесок у розвиток науки, а індекс цитувань чи відповідність алгоритмам соціальних мереж. Філософія, яка століттями була основою критичного мислення, опиняється в пастці між необхідністю зберегти академічну строгість та потребою адаптуватися до правил «культурного супермаркету», де увага користувача стала головною валютою.

Соціальні мережі, створюючи ілюзію безмежного доступу до знань, водночас спрощують і девальвують їх. Алгоритми, орієнтовані на утримання уваги, пріоритетизують вірусність перед глибиною, а популярність – перед об'єктивністю. У таких умовах філософія ризикує перетворитися на маргінальний феномен, витіснений поверхневими інтерпретаціями та маніпулятивними наративами. Проте саме вона може

стати ключем до подолання цієї кризи, пропонуючи інструменти для критичного аналізу технологічних змін та етичного осмислення прогресу.

Стаття також акцентує на загрозі алгоритмізації наукового пізнання, коли штучний інтелект та Big Data зміщують людський розум із позиції суб'єкта мислення. Це ставить питання про майбутнє науки: чи збереже вона свою автономію, чи перетвориться на інструмент економічних та політичних інтересів? Відповіді на ці виклики автор шукає у поєднанні суспільного фінансування, розвитку критичного мислення та створення міждисциплінарних платформ для діалогу.

Український контекст, зокрема повномасштабна війна, додає екзистенційного виміру цим роздумам. Пошук сенсів у світі, де життя постійно під загрозою, нагадує про необхідність гуманістичного підґрунтя будь-яких інновацій. Таким чином, стаття не лише діагностує проблеми, але й пропонує шляхи їх подолання, наголошуючи на тому, що майбутнє науки та філософії залежить від їх здатності балансувати між технологічним прогресивністю та збереженням людяності.

1. Спільні міфи як основа комунікації

Однією з основних якостей людини є здатність комунікувати у великих групах. Це стало можливим завдяки унікальній здатності людини об'єднуватись навколо спільних міфів та історій які вони вигадують, передають і як наслідок колективно в них вірять. Колективна віра в спільні міфи виявилась по справжньому революційним винаходом, який визначив подальшу долю розвитку людства. Цей винахід став можливим завдяки «когнітивній революції», яка відбулась близько 70 000 років тому. З розвитком префронтальної частини головного мозку людина почала набувати умінь соціальної взаємодії, абстрактного мислення, планування як короткострокового, так і довготривалих стратегій¹. Когнітивна революція поклала місток до подальших практичних і абстрактних етапів розвитку людства. Опанувавши й вдосконалюючи умінь володіння власним розумом людина дійшла до аграрної революції, саме завдяки своїй здатності до спостереження, обдумування та довготривалого планування². Людину почало не задовольняти становище залежної від випадку істоти й вона захотіла взяти під контроль, те що могла. Так почався розвиток людини як істоти яка безпосередньо почала впливати на навколишній світ і змінювати його керуючись виключно власними бажаннями. В той час як тварина все ще полює на їжу, людина навчилась її виробляти, тим самим

¹ Harari Y. Sapiens: A Brief History of Humankind New York: Harper, 2015. 464 p.

² Там само.

остаточно відділяючись від тварини, яка здобуває їжу силою, в той час, як людина розумом. Цей процес відділення триває донині. Людина продовжує адаптувати світ під власні примхи, які є основним джерелом всієї діяльності. Прагнення до життя і виживання керує людиною, і часом воно набуває абсолютно несподіваних форм. Рух виступає основною тезою життя, в той час, як спокій для людини є антитезою життя³

Замість того, щоб зупинитись на досягнутому, локомотив людини продовжував набирати оберти. Виробництво масштабувалось разом зі збільшенням кількості людей які одночасно живуть. Почали виникати абстрактні поняття такі як держава, релігія, закони. Вони не мали реального матеріального втілення в світі фізичному, між країнами не пролягали червоні лінії на землі які відділяли б одну країну від іншої, проте ці кордони та закони досить чітко пролягали в головах людей і люди діяли в житті реальному так, наче ці кордони, закони та правила мають своє фізичне втілення⁴.

Як так вийшло, що те що не існує в світі реальному безпосередньо впливає і визначає як цей реальний фізичний світ функціонує? Схоже живильним еліксиром людського буття є інформація яка одночасно є всюди і ніде. Наявність чогось є інформацією, так само як і відсутність чогось є інформацією. Або не є. Наявність каблучки на пальці може свідчити про те що людина знаходиться в шлюбі, а відсутність каблучки одночасно може свідчити про те що вона не є в шлюбі, або що вона не носить каблучки, але в шлюбі перебуває. То ж говорити що інформація є об'єктивним відображенням реальності не доводиться.

Історик Ювал Ной Харарі поділяє реальність за рівнями на об'єктивну, суб'єктивну та інтерсуб'єктивну. *Об'єктивна* – існує незалежно від людської віри в щось. Сонце, воно світить і випромінює енергію незалежно від того, чи вірять у це хтось, чи ні. *Суб'єктивна* – існує залежно від віри людини в щось. Дитина вірить, що її уявний друг реальний. Для неї це істинно, але для інших людей цей друг не існує. *Інтерсуб'єктивна* – існує між людьми які вірять в спільний міф. Гроші. Самі по собі паперові банкноти чи цифрові записи нічого не варті, але люди домовилися, що вони мають цінність, і ця віра підтримує всю фінансову систему⁵.

Виходячи з цього можна припустити, інтерсуб'єктивний рівень реальності є визначальним будівельним матеріалом який формує в тому числі й об'єктивну реальність.

³ Ренд А. Чеснота егоїзму. Київ: Наш Формат, 2024. 201 с.

⁴ Harari Y. Sapiens: A Brief History of Humankind New York: Harper, 2015. 464 p.

⁵ Harari Y. N. Nexus: A Brief History of Information Networks from the Stone Age to AI. New York: Random House, 2024. 528 p.

Мультиплікаційний всесвіт Disney з його казковими персонажами, принцесами та замками породив цілком реальні об'єкти в фізичному світі і мають назву Disneyland – парки атракціонів і розваг який у 2019 році (до пандемії COVID-19) відвідало 18.67 млн людей.

Інтернет не тільки радикально змінює і пришвидшує культурний обмін, а й радикальним чином трансформує наукове знання. Основним критерієм академічної діяльності є публікації у наукових журналах. Якщо раніше до ери інтернетизації це були переважно фізичні друковані видання, то сьогодні значна частина таких видань існують виключно в цифровому форматі. Чи зменшує це реальність тієї, чи іншої публікації? Тут варто звернутись і до традицій наукової діяльності, які врешті решт здались під тиском прогресу і почали приймати виключно цифрові видання як повноцінний об'єкт публікації. Тут виникає інше питання – а що робить виданням, власне, виданням? Фізична адреса? Формально, цифрові видання мають адреси, але не рідко це лише поштові скриньки для реєстрації фізичних адрес які вимагаються згідно з законодавством. Персонал, редактори на повній ставці зайнятості? Що робить певну сторінку сайту яка існує на сервері повноцінним академічним виданням яке може бути мірилом наукової діяльності? Ймовірніше за все – спільна віра в це. До тих пір, доки певна група людей вірить в те що видання X є повноцінним учасником наукового процесу, до тих пір публікація в них і буде валідною. Підтримка цієї валідності видання здійснюється через ряд верифікацій як на рівні держави (зареєстроване як наукове видання), так і на рівні інших видань чи організацій які визнають їх науки і включають до свого переліку (наприклад Scopus). Тобто інтерсуб'єктивна реальність групи людей формує реальність об'єктивну в якій студентів чи аспірантів навчають і видають дипломи опираючись на спільну домовленість, що певна сторінка в інтернеті яка існує станом на цей момент часу є гідним доказом наукової компетенції людини⁶.

Може видатись на дещо критичний погляд, але людство на диво гарно вдається займатись саморегулюванням і витісненням тих хто в ці спільні міфи та реальності не вірить. Це відбувається як на рівні малих спільнот які діляться за цінностями чи інтересами (дружба, віросповідання) так і на більш широких, таких як от наукова діяльність⁷. Навряд чи ви будете водити дружбу з людьми з якими ваші погляди радикально розходяться на рівні побутовому, так само як і спільнота науковців оберігаючи свою групу буде намагатись витіснити недоброчесних учасників.

⁶ Кулеба Д. Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ: #книголав, 2023. 381 с.

⁷ Harari Y. Sapiens: A Brief History of Humankind New York: Harper, 2015. 464 p.

І все це створює на диво динамічний, розлогий і бурхливий світ науки яка відбувається в цифровому світі і яка зробила науку більш доступною. Все ж таки, підтримка цифрового видання вимагає значно меншої кількості ресурсів чим видання аналогового. Відповідно збільшується кількість таких видань, отже зменшує вхідний поріг для публікації. Завжди можна знайти видання для свого рівня фаховості.

Головне питання, яке виникає у цьому контексті: чи є гібридизація цифрового і позамережевого світів лежить в площині комерційної спрощеності, чи все ж призведе до культурного збагачення. Інтернет створив «культурний супермаркет» в якому локальне стає глобальним, в якому науковці опиняються в пастці системи, яка визначає цінність досліджень не через їхній внесок у розвиток людства, а через призму комерційної вигоди або політичної доцільності. В сучасному світі, в якому мірилом ефективності стають цифри в статистичній таблиці, все важче стає утримуватись таким наукам як філософія, які не обіцяють (і не можуть) швидкого фінансової чи культурної вигоди яку можна приміряти як результат публікації тієї чи іншої роботи. Ймовірніше за все видання будуть існувати до тих пір, поки буде достатня кількість здобувачів освіти яким потрібні будуть ці публікації для успішного здобуття диплома. Чи зможуть такі віртуальні видання існувати в світі без здобувачів освіти, а від так чи виконують вони в такому випадку іншу роль, окрім як формальної легалізації наукової діяльності.

То ж виходить що вся проблема в фінансуванні? Не зовсім. Звісно, фармацевтичні компанії більше зацікавлені в інвестуванні коштів в те що принесе результати в найближчий перспективі, а в світі фармацевтики найближча перспектива це 8.5–15 років. Такі дослідження контролюються від початку до кінця, що дозволяє потенційному інвестору бути впевненим, що він отримає кінцеву вигоду, якщо результати досліджень призведуть до комерційного успіху продукту створеного на основі цих досліджень.

Чого не можна сказати про філософію, котра століттями була основою критичного мислення та пошуку сенсів тепер опиняється на узбіччі наукового та культурного дискурсу будши витісненою фінансово вигідними дослідженнями або ж «лідерами думок» яким не потрібна наукова верифікація університетів через публікацію статей або іншу наукову діяльність. Сьогодні філософія конкурує не тільки й не стільки на рівні ідей, а з тим самим «культурним супермаркетом» який знецінює філософію як науку і зводить її до набору «особистих думок» на тих

цифрових платформах на яких інші правила гри й визначаються кількістю підписок і лайків, а не кількістю посилань на першоджерела⁸.

За таких умов, філософія опиняється замкнута у своїй інтерсуб'єктивній реальності з набором правил які маю цінність виключно для наукової спільноти й за таких умов не можуть принести хоч якоїсь фінансової чи культурної вигоди потенційному інвестору. Навіть формування політично-культурного курсу для держави чисто статистично має більшу вигоду від фінансування YouTube каналу який не обмежений правилами й формальностями академічного світу.

Інформація яка доступна на платформах соціальних в різних формах (текст, фото та відео) повинна відповідати певному формату який надиктований платформою. Оптимальна кількість символів, оптимальна тривалість тощо, а тому тут важливим стає не тільки, власне, інформація як така, а її інтерпретація в умовах певної платформи. Схоже, що функціонування інтелектуалів на певних платформах і адаптація їхнього стилю під них сувора реальність з якою потрібно миритись. На відміну від книжок, які мають достатній простір для того, щоб розгорнути думку і спілкування з читачем відбувається не в умовах необхідності постійно утримувати увагу і конкурувати з іншими джерелами інформації⁹. Уявіть, якби на полях книги яку ви читаете постійно з'являлась пропозиція прочитати щось на споріднену тему, але від іншого автора, в якого, наприклад, кращі рецензії. Ось так і виглядає споживання цифрового контенту в сучасній реальності. Автору доводиться зосереджуватись не тільки й не стільки на тому, що він хоче сказати, скільки на тому, щоб глядач (читач) додивився до певного фрагмента і не знувдився на пів шляху. В таких умовах знецінюється як і труд автора як інтелектуала, так і він стає в явно програшну позицію в порівнянні з «конкурентами».

2. Гібридна реальність

В таких умовах істинність стає вторинною метою, яка ховається в тіні одноманітних, банальних очевидностей які повторюються з разу в раз в різних декораціях. Очевидності, які пройшли відбірну фільтрацію і стали мейнстримом, йти проти якого не можна, адже ризик – менші охоплення. Одночасна множинність інтерпретацій переміщується з їхньою поверхневістю та одноманітністю, а голоси інтелектуалів без таланту аніматора залишаються закопаними серед тисяч таких само.

⁸ Кулеба Д. Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ: #книголав, 2023. 381 с.

⁹ Дерезевіч В. Смерть митця. Як творчі люди виживають у часи мільярдів і технологічних гігантів. Київ: Yakaboo Publishing, 2021. 336 с.

Зрештою інтернет змінив фундаментальні принципи наукової істини, яка базувалась на строгих доказах, в той час, як в інформаційну епоху в якій ми перебуваємо зараз істина все більше визначається популярністю та вірусністю¹⁰. Недолік соціальних мереж в їхній невинуватеній швидкості, динаміці і високій конкуренції відображається і на науковій спільноті. Допоки єдиним орієнтиром є кількість публікацій, це може спонукати до кількісної гонитви за публікаціями, замість більш розмірених і глибоких досліджень.

Чи має філософія, чи інші гуманітарні науки конкурувати з соціальними мережами які мають розважальний характер? Ймовірно за все ні. Чи зможе філософія виживати на ентузіазмі філософів які готові генерувати нові думки та ідеї? Питання залишається відкритим.

Ризик популяризації філософії лежить в її потенційній алгоритмізації. Жодна з соціальних мереж офіційно не публікує алгоритми, за якими формуються стрічки для користувачів. Однак, за спостереженнями, можна зробити висновок: чим більше ви звертаєте увагу на певний тип контенту, тим частіше він з'являється у вашій стрічці. Соціальні мережі зацікавлені в утриманні вашої уваги, яка стала справжньою валютою XXI століття.

Чи повинен філософ ставати частиною розважальної фабрики з видобування дофаміну в яку перетворились соціальні мережі¹¹? Проте як вижити філософу в світі де його ідеї не мають комерційної вигоди й можуть бути запозичені і використані? Суміжна психологія існує коштом консультацій які в більшості своїй є платними (за виключенням короткотривалих соціальних програм). Можна плекати надію на справедливий розподіл фінансування на рівні державних органів, проте «справедливість вимагає не просто набору абстрактних цінностей, а розуміння конкретних причинно-наслідкових зв'язків»¹².

Таким чином, сучасна філософія стоїть на роздоріжжі: з одного боку – тиск комерціалізації, з іншого – необхідність зберегти автономію та цінності не піддаються монетизації. Збереження автономії філософії передбачає необхідність опору комерціалізації, адже її головна мета – не створення комерційно вигідних рішень, а пошук істини. Тоді приходить наступний сумнів – наскільки може вдатись філософії залишатись незалежною в матеріально залежному світі в якому запит на істину щорічно зменшується, поступаючись питанням популярності, успіху та функціональної продуктивності?

¹⁰ Макнамі Р. Зафейсбучені. Як соціальна мережа штовхає світ до катастрофи. Київ: #книговал, 2022. 375 с.

¹¹ Брюер Д. Залежний розум. Харків: Vivat, 2018. 285 с.

¹² Харарі Ю. 21 урок для 21 століття. Київ: Bookchef, 2019. 413 с.

Виходячи зі всього вищесказаного, можемо припустити, що прогрес філософії як науки неможливий без глибшого розуміння балансування між світом матеріальних процесів і світом пізнання буття.

Припускаємо, що саме тому варто розглядати філософію, як невіддільну частину наукового осмислення, без якого розвиток людства ризикує потрапити в тупиковий цикл в якому наука перетвориться на інструмент економічних

маніпуляцій без істинного прогресу.

Один із можливих способів вирішення проблеми фінансування та збереження автономії – це суспільне фінансування. У сучасних умовах воно може проявлятися як пряма фінансова підтримка через спеціалізовані платформи наприклад, Patreon. Проте в жорсткому українському сьогоденні повномасштабної війни з росією, коли досі залишається безкінечна кількість запитів від військових на фінансову підтримку, яка потрібна тут і зараз не варто зловживати очікуючи на підтримку філософських ідей майбутнього, коли кожен новий день ставить під сумнів чи це майбутнє настане.

Але можлива непряма підтримка: увага до складних філософських тем також має свою цінність, і, цікавячись ними, люди фактично підтримують авторів. Україна сьогодні перебуває в надзвичайному стані екзистенційного виклику і пошуку сенсів з яким не стикається світ західної культури і запит на який зростає. Будучи розгубленою в світі мільйонів думок, мільйонів авторитетів і анонімних коментарів, людина намагається схопитись за реальність щоб віднайти своє місце в ній і свою мету і ймовіріше за все, реальність життя особливо гостро відчувається там де є цілком реальна загроза цьому життю.

У хаосі інформаційного потоку, серед мільйонів думок, суперечливих авторитетів та анонімних коментарів, людина відчайдушно шукає точки опори, намагаючись знайти своє місце в реальності. Найімовіріше, саме там, де існує реальна загроза життю, людина відчуває його цінність найгостріше.

3. Від доказів до вірусності: наука і філософія в цифровій епосі

Інтернет, незважаючи на свої недоліки, відіграє в цьому процесі ключову роль. Він слугує потужним інструментом, що дозволяє об'єднувати людей, які інакше залишалися б ізольованими у своїх суб'єктивних реальностях. Ця глобальна мережа створює платформу для формування інтерсуб'єктивної реальності – простору, в якому люди можуть ділитися ідеями, обговорювати значущі теми та формувати спільне бачення світу.

Однак під поверхнею поп-культури, світу мільярдів лайків, коротких відео та лаконічних постів, ховається значно глибший рівень знань. Це світ, який не можна досягнути за десятихвилинний перегляд ролика чи швидко прочитання допису на 240 символів. Філософія, історія, наука, етика – все це вимагає часу, зусиль та глибокої уваги. Саме тому популяризація складних тем у цифрову епоху є такою важливою: вона допомагає тим, хто шукає істину, віднайти шляхи до її розуміння та критичного осмислення.

Таким чином, підтримка філософської думки може здійснюватися навіть через простий акт зацікавленості, через перегляд відео, читання статей, обговорення важливих тем. Це створює запит на інтелектуальний контент, що, своєю чергою, мотивує авторів продовжувати свої дослідження та ділитися знаннями. У світі, що розривається між поверхневим споживанням інформації та глибокою необхідністю осмислення буття, ця підтримка набуває особливої ваги. Система наукової комунікації повинна зосереджуватися не лише на кількісних показниках, але й на якісній експертизі, яка враховує міждисциплінарний потенціал, довгострокове значення роботи та її внесок у глобальний дискурс.

Відкритий доступ до наукових даних і результатів досліджень також є важливим чинником у боротьбі з цензурою та маніпуляціями. Створення міжнародних баз відкритих даних, вільного доступу до наукових публікацій та незалежних платформ для академічних дискусій може допомогти зробити науку прозорішою та доступнішою для суспільства, усуваючи інформаційні бар'єри та обмеження, що нав'язуються великими видавничими корпораціями. Крім того, наука повинна адаптуватися до викликів цифрової епохи, що включає боротьбу з дезінформацією, маніпуляціями та підміною понять.

Одним із ключових напрямів є розвиток наукової медіаграмотності не лише серед дослідників, а й серед широкого загалу людей які є потенційно зацікавлені в науці, але задовільняються лише поп-культурними заміниками. Освіта повинна включати критичне мислення як основний навик, що допомагає аналізувати інформацію, відрізняти факти від інтерпретацій і розпізнавати потенційні маніпуляції. Водночас важливу роль відіграє відповідальність науковців у комунікації з суспільством. Потрібно знаходити ефективні формати популяризації науки, які не спрощують складні питання до рівня кліше, але й не залишають суспільство без зрозумілих пояснень. Використання цифрових платформ, соціальних мереж, подкастів і відеоформатів для популяризації складних ідей може допомогти створити нову культуру розуміння науки та філософії, у якій складність не сприймається як перепона, а як стимул до глибшого осмислення реальності.

Одним із найважливіших викликів, з якими сьогодні стикається наука, є необхідність швидкої адаптації до стрімкого розвитку технологій. Ці зміни не лише впливають на методологію наукових досліджень, а й переосмислюють саму природу наукового пізнання, його межі та принципи. Використання штучного інтелекту, алгоритмів машинного навчання, аналізу великих даних та автоматизованих систем обробки інформації відкриває перед дослідниками безпрецедентні можливості. Завдяки цим технологіям значно прискорюється процес виявлення закономірностей, розв'язання складних математичних задач, моделювання фізичних, біологічних чи соціальних процесів, а також формування нових наукових гіпотез.

Однак ці ж технології несуть у собі й певні загрози. Насамперед постає питання ролі людського мислення у науковому процесі: чи не ризикує людство втратити свою центральну позицію як суб'єкта пізнання? Якщо рішення дедалі більше ухвалюватимуться автоматизованими системами, то якою буде роль ученого в цій новій реальності? Чи не перетвориться наукове дослідження на процес, що відбуватиметься без активної участі людського розуму, а отже, і без усвідомлення самих механізмів пізнання?

У цьому контексті філософія відіграє надзвичайно важливу роль як критичний коректор технологічного розвитку. Її завдання – не лише осмислювати нові методи дослідження, а й визначати їхні потенційні наслідки для суспільства, культури та людської ідентичності. Етичний вимір технологічних інновацій стає життєво важливим: якщо розвиток науки не супроводжуватиметься глибоким філософським аналізом, людство може втратити контроль над тим, що визначає його майбутнє. Філософія допомагає не просто адаптуватися до змін, а критично осмислювати їхні межі, оцінювати ризики й визначати баланс між технічним прогресом та збереженням фундаментальних цінностей людського існування.

Таким чином, збереження об'єктивності науки та її успішна адаптація до нових умов вимагають комплексного підходу, що включає кілька ключових напрямів. По-перше, необхідно створювати нові, більш стійкі та прозорі механізми фінансування наукових досліджень, які б мінімізували залежність учених від політичних чи комерційних інтересів. Це особливо важливо в епоху, коли корпорації, державні органи та приватні інвестори часто визначають пріоритети досліджень відповідно до власних інтересів, а не з огляду на потреби суспільства чи фундаментальне прагнення до істини. Грантові програми, краудфандингові ініціативи та міжнародні фонди можуть стати інструментами забезпечення незалежності науки, якщо будуть діяти на основі прозорих та об'єктивних критеріїв.

Посилення критичного мислення серед науковців, студентів і суспільства загалом є ключовим інструментом протидії дезінформації, псевдонауці та тенденції до поверхневого засвоєння знань. Критичне мислення дозволяє не лише відрізнити факти від маніпуляцій, а й оцінювати наукові відкриття в ширшому контексті, враховуючи можливі етичні, соціальні та екологічні наслідки технологічного прогресу.

У цьому контексті особливо важливу роль відіграє філософія. Вона не може існувати ізольовано від суспільства, адже її основна функція – аналіз і рефлексія над найглибшими питаннями буття, людської природи та пізнання. Водночас філософія не повинна підкорятися комерційним чи політичним впливам, адже це призведе до втрати її критичної ролі та перетворення на інструмент ідеологічних маніпуляцій.

Майбутнє філософії залежить від того, наскільки ефективно вона зможе зберегти баланс між незалежністю та доступністю. З одного боку, важливо підтримувати її складність, аналітичну глибину та інтелектуальну автономію, що дозволяє їй залишатися інструментом справжнього осмислення реальності. З іншого боку, надзвичайно важливо зробити філософські ідеї зрозумілими та релевантними для ширшого загалу, адже лише так вони зможуть впливати на суспільні процеси, сприяти усвідомленню викликів сучасності та формуванню більш критичного, рефлексивного способу мислення.

Крім того, філософія повинна слідкувати за технологічним прогресом не лише як спостерігач, а й як активний учасник дискусій про його межі та наслідки. Технологічні інновації, такі як штучний інтелект, біоінженерія чи цифрова реальність, змінюють саму структуру людського існування, а отже, потребують філософського осмислення. Питання про природу людської ідентичності, межі свідомості, моральну відповідальність машин або наслідки цифрової епохи для пізнання та культури є не менш важливими, ніж суто технічні аспекти цих змін.

Зрештою, саме в цьому балансі – між складністю та зрозумілістю, між технологічним прогресом та його глибинним осмисленням – і полягає майбутнє науки та філософії. Якщо вони зможуть ефективно взаємодіяти, доповнюючи одна одну, це дозволить не лише зберегти об'єктивність науки, а й спрямувати технологічний розвиток у русло, яке буде не лише прогресивним, але й гуманістично обґрунтованим.

ВИСНОВКИ

Сучасний етап розвитку людства, який характеризується глибоким проникненням цифрових технологій у всі сфери життя, радикально змінює уявлення про реальність, знання та комунікацію. Гібридна реальність, де фізичний світ переплітається з віртуальним, ставить перед філософією та наукою низку викликів, що потребують не лише аналізу,

але й переосмислення традиційних категорій. Головним з них є трансформація поняття істини: у цифрову епоху вона все частіше визначається не строгими доказами, а популярністю, вірусністю та алгоритмічними механізмами соціальних мереж. Це призводить до девальвації глибинного наукового пізнання на користь поверхневих інтерпретацій, що відповідають форматам швидкого споживання.

Філософія, яка століттями була основою критичного мислення, опиняється під тиском комерціалізації та інформаційного перевантаження. З одного боку, вона ризикує бути витісненою з публічного дискурсу, де панують «лідери думок» без наукового ґрунту, з іншого – стикається з необхідністю адаптуватися до правил цифрових платформ, орієнтованих на утримання уваги, а не на пошук об'єктивності. Проте саме філософія залишається ключовим інструментом для аналізу цих змін, пропонуючи критичний погляд на етичні, соціальні та епістемологічні наслідки технологічного прогресу.

Важливим аспектом є алгоритмізація мислення, коли штучний інтелект та автоматизовані системи дедалі активніше впливають на наукові дослідження, формування знань і навіть творчі процеси. Це ставить під сумнів роль людини як суб'єкта пізнання та загрожує втратою автономії науки. Наприклад, віртуальні наукові журнали, хоч і роблять знання доступнішими, часто зводяться до формальних інструментів для отримання статистичних показників, а не до платформ для глибокого обговорення ідей. У таких умовах зберігається ризик перетворення науки на інструмент економічних чи політичних маніпуляцій.

Для подолання цих загроз необхідний комплексний підхід. По-перше, важливо розвивати критичне мислення не лише серед науковців, а й у суспільстві загалом. Освітні програми мають навчати аналізувати інформацію, відрізняти факти від інтерпретацій та усвідомлювати вплив алгоритмів на сприйняття реальності. По-друге, наука потребує нових механізмів фінансування, які б мінімізували залежність від комерційних інтересів. Суспільні ініціативи, краудфандинг, міжнародні фонди – усі ці інструменти можуть забезпечити незалежність досліджень. По-третє, філософія має активізувати свій міждисциплінарний потенціал, співпрацюючи з технологіями, соціологами та митцями для формування етичних рамок технологічного розвитку.

Окрему увагу варто приділити збереженню гуманістичних цінностей. Український контекст, зокрема повномасштабна війна, нагадує про те, що прогрес без морального ґрунту може призвести до катастрофічних наслідків. У світі, де життя мільйонів перебуває під загрозою, філософія набуває нового значення як інструмент пошуку сенсів і відновлення людяності. Вона має стати містком між технічними інноваціями та етикою, між індивідуальним досвідом і колективними ідеалами.

Таким чином, майбутнє науки та філософії залежить від їх здатності балансувати між адаптацією до цифрових реалій і збереженням критичної автономії. Технології мають бути не метою, а засобом для досягнення глибшого розуміння світу та людини. Лише тоді гібридна реальність стане простором для культурного збагачення, а не полем битви за увагу та комерційну вигоду.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується вплив цифрових технологій на сучасне наукове та філософське пізнання. Основну увагу приділено концепції інтерсуб'єктивної реальності, розробленій Ю. Н. Харарі, та її проявам у цифровому світі – від соціальних мереж до онлайн-журналів і культурних феноменів. Розглядаються загрози алгоритмізації мислення, комерціалізації науки та знецінення академічних знань в умовах інформаційного перевантаження. Аналізується вплив цифрових платформ на формування уявлень про істину та ризики, пов'язані з популярністю як головним критерієм оцінки знань. Наголошується на необхідності балансування між технологічним прогресом і гуманістичними цінностями, а також на важливості розвитку критичного мислення та створення міждисциплінарних платформ для діалогу. Окрему увагу приділено українському контексту, де війна загострює екзистенційні питання та переосмислення значення філософії. Запропоновано шляхи збереження автономії науки та філософії, підкреслюючи їхню ключову роль у подоланні викликів цифрової епохи.

Література

1. Брювер Д. Залежний розум. Харків: Vivat, 2018. 285 с.
2. Дерезевіч В. Смерть митця. Як творчі люди виживають у часи мільярдерів і технологічних гігантів. Київ: Yakaboo Publishing, 2021. 336 с.
3. Кайку М. Майбутнє розуму. Наукові спроби осягнути, вдосконалити і підсилити інтелект. Львів: Літопис, 2020. 407 с.
4. Кулеба Д. Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ: #книголав, 2023. 381 с.
5. Макнамі Р. Зафейсбучені. Як соціальна мережа штовхає світ до катастрофи. Київ: #книговал, 2022. 375 с.
6. Ренд А. Чеснота егоїзму. Київ: Наш Формат, 2024. 201 с.
7. Харарі Ю. 21 урок для 21 століття. Київ: Bookchef, 2019. 413 с.
8. Bostrom N. Are We Living in a Computer Simulation? *Philosophical Quarterly*. 2022. № 211. P. 243-255.
9. Harari Y. Homo Deus: A Brief History of Tomorrow. New York: Harper House, 2018. 464 p.

10. Harari Y. N. Nexus: A Brief History of Information Networks from the Stone Age to AI. New York: Random House, 2024. 528 p.
11. Harari Y. Sapiens: A Brief History of Humankind New York: Harper, 2015. 464 p.
12. Hari J. Stolen Focus: Why You Can't Pay Attention – and How to Think Deeply Again. New York: Crown Publishing, 2023. 368 p.

Information about the author:

Maksymiak Taras Hrygorovych,

Assistant at the Department of Philosophy
Educational and Scientific Institute of Philosophy and Social Policy of
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
8/16, Olexandra Konykoho str., Kyiv, 01054, Ukraine